

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRMENİN EKONOMİK BOYUTU VE İŞÇİ SENDİKALARININ ÖZELLEŞTİRMEYE YAKLAŞIMLARINA YÖNELİK BİR İNCELEME ¹

*ECONOMIC DIMENSION OF PRIVATIZATION IN TURKEY AND A RESEARCH INTO
LABOUR UNIONS' APPROACHES TO PRIVATIZATION*

Altuğ Kurt²

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Politikası Doktora

Makale İşlem Bilgileri

Gönderilme: 30 Mart 2020

Kabul: 06 Mayıs 2020

ÖZ

Bu çalışmada, öncelikle neredeyse bütün dünyada etkisini gösteren Globalleşme yani Türkçesiyle "Küreselleşme" adı verilen bir kavram ile birlikte beliren ve "Özelleştirme" denilen iktisadi bir uygulamanın ve/veya politikanın Türkiye ekonomisi açısından irdelenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanmasıyla ortaya çıkan bulgular değerlendirilmiştir. Bu bulguların, ekonomik açıdan sonuçları ve bu sonuçların çalışanlar, toplum ve özellikle işçi sendikaları tarafından nasıl karşılandığı araştırılmıştır. Özelleştirmeye karşı olanlar ile özelleştirmeye destek olanların neden ve nasıl tepkiler verdiği çeşitli yönlerden incelenmiştir. Özelleştirmenin, ülkemiz açısından olumlu ve olumsuz yönleri tartışılarak, bazı veriler ışığında ekonomimizde meydana getirdiği etkiler açıklanmaya çalışılmıştır. TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ sendikalarının bazı temsilcileri ile görüşülmüş ve bu sendikaların birtakım yayınlarından elde edilen veriler ışığında çalışma genişletilmiştir.

Bu çalışmanın, okuyuculara bir bilgi ve değer katması umuduyla hazırlandığını belirtmek isterim.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de Özelleştirme, Ekonomik Boyut, İşçi Sendikaları.

Article History

Received 30 March 2020

Accepted 06 May 2020

ABSTRACT

In this study, the findings obtained with examination, analysis and interpretation of an economical implementation and/or policy called "Privatization" which appeared in almost the whole world, with a term named Globalization in terms of our country's economy. The economical results of these findings and how these findings seen by society especially trade labor unions were searched. The reasons why and how those who do not support privatization and those who support privatization reacted have been investigated in various ways. By discussing the positive and negative aspects of privatization in terms of our country, it was tried to explain the effects occurred in our country in the light of some data. Some of negotiators of TURK-IS, DISK and HAK-IS unions were interviewed and the study was expanded in the light of data obtained from some of publications of these unions.

I would like to express that this work has been done in the hope of adding value and knowledge to readers.

Keywords: Privatization, Economics Dimension, Labour Unions

¹**Makale Künyesi:** Kurt, Altuğ. (2020). Türkiye'de Özelleştirmenin Ekonomik Boyutu ve İşçi Sendikalarının Özelleştirmeye Yaklaşımlarına Yönelik Bir İnceleme. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt, 4, Sayı 1; ss: 48-75.

²Sorumlu Yazar, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Politikası Doktora Programı, altugkurt34@gmail.com.

GİRİŞ

Özelleştirme, özellikle son yıllarda dünyada ve ülkemizde de oldukça adından söz ettiren bir iktisat politikası aracı haline gelmiştir. Dünyada özelleştirme akımının doğuşu; toplumların, insanların siyasi, sosyal ve hukuksal ilişkilerinin birbirine yakınlaşması ve iletişimin de giderek büyümesi sonucu ulusların birbirini ekonomik, teknolojik ve benzeri bazı unsurlardan etkileyerek bilgiye, üretime, kültüre ve diğer birtakım değerlere ulaşması neticesinde ortaya çıkan ve adına "Globalization" yani "Küreselleşme" denilen popüler bir kavramdan etkilenmiş bulunmaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle özelleştirme, aslında devletin ekonomideki, gerek üretim, gerekse kaynak oluşturmada ve diğer iktisadi faaliyetlerindeki rolünün azaltılması, bir başka deyişle; devletin ekonomideki varlığının kısmen ya da tamamen azaltılmaya çalışılmasıdır. Bir başka tanıma göre ise özelleştirme (www.mahfiertilmez.com/2012/08/ozellestirme-dar-anlamdakamukesimi.html, Erişim Tarihi: 10.12.2017); dar anlamda kamu kesiminin elinde bulunan şirket paylarının özel kesime aktarılması, geniş anlamda ise, kamu kesimi tarafından yönetilen üretim birimlerinin ve ekonomik faaliyetlerinin kısmen ya da tamamen durdurularak tüm bu faaliyetlerinin özel kesime devredilmesi veya başka bir tanıma göre ise, dar anlamda özelleştirme, sadece kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyet ve yönetiminin özel kesime devrini, en geniş anlamda ise, devletin görev ve fonksiyonlarının mümkün olduğu ölçüde özel kesime devredilmesi olarak tanımlanabilir (Aktan, 2010a). Özelleştirmenin ana felsefesi ise (ÖİB, 2017); devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise piyasa mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir.

Bu felsefeden yola çıkarak özelleştirmenin ana amacı olarak; devletin ekonomide işletmecilik faaliyetlerinden uzaklaştırılmaya çalışılması ve bu doğrultuda da, özelleştirme uygulamaları ile bir yandan mali piyasalara ve dolayısıyla sermaye piyasalarına yönelmeyen yerli ve yabancı tasarrufları bu piyasalara yönlendirecek yeni kaynaklar yaratılması, diğer yandan da kamu kesiminin fonlar üzerindeki talebi nedeniyle sıkışan mali piyasa üzerindeki olumsuz baskının engellenmesinin hedeflendiği belirtilebilir.

Bu, özelleştirmenin öncelikli olarak ekonomik bir terim olduğunu dolayısıyla, iktisadi hayat içinde etkilerinin kaçınılmaz olacağını da belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda; özelleştirme, yukarıdaki tanımdan da yola çıkarak Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'nin özel sektöre devri yani, kamu mülkiyetindeki mal ve hizmetlerin el değiştirerek özel sektöre devredilmesidir. Özel sektöre mülkiyeti devredilen KİT'lerin yönetiminin de özelleştirilmesi gerekmektedir. Bu durumda, KİT'lerin mülkiyetinin çoğunun yani, % 51'den fazlasının devir edilmesinin gerektiği görüşü ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak; özelleştirmenin, kamudan (mal ve/veya hizmetlerin) özele bir geçiş veya nakil süreci olduğu ortaya çıkmaktadır.

Özelleştirme; öncelikli olarak ekonomiyi, daha sonra hukuku ve politikayı sonrasında ise, toplumu ve çalışanları ilgilendiren karmaşık (kompleks) bir yapıya sahiptir. Özelleştirme, işçi-işveren ve bu grubun ailelerini de etkileyen ve bu etkilerden birtakım sonuçları ekonomiye yansıtan, özellikle iktidar partisi tarafından destek gören bir iktisadi faaliyet olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, özelleştirmeye karşı ciddi bir grubun da olduğu ve bu kesimlerin birbiri içinde özelleştirmenin gerekli olup olmadığının, özelleştirmenin avantajlı ve dezavantajlı yönlerinin tartışılıp yorumlandığı bir kavram olmayı, günümüzde de devam ettirmektedir.

Özelleştirmenin tanımından sonra, piyasa ekonomisi ile olan ilişkisine bakmanın da faydalı olacağı durumu ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce özelleştirme, ekonomideki etkinlik-verimlilik, üretim-maliyet ve girdi fonksiyonları gibi iktisadi olayları etkilemesi nedeniyle, piyasada özelleştirme öncesi ve özelleştirme sonrası durumların karşılaştırılması ve bu doğrultuda özelleştirmenin piyasaya zarar mı verdiğini, yoksa fayda mı sağladığını tartışmak daha rasyonel bir eylem olacaktır.

Öncelikli olarak piyasa kavramını incelemek gerekmektedir. Piyasa; talep ettikleri mal ve hizmetler karşılığında para vermek isteyen alıcılarla, para karşılığında mal ve hizmet sunmak isteyen satıcıların buldukları yer olarak tanımlanabilir. Bir başka tanıma göre ise piyasa; bir mal satmak isteyenlerle söz konusu malı satın almak isteyenlerin tümü piyasayı oluşturur. Piyasayı alıcı ve satıcıların oluşturduğu mübadele ağıdır şeklinde ifade edilebilir (Dinler, 2013: 74). Piyasa denilen kavram, alıcı ve satıcıların bir araya gelip iletişim kurarak, alışveriş yaptıkları ve birbirlerine karşılıklı kâr ve memnuniyet bıraktıkları ekonomik bir ortam olarak da tanımlanabilir.

Piyasa tanımını ayrıca; işletmelerin ürettiği ürün ve hizmetlerin insanlara sunduğu, eleştiri veya yorumlar aldığı, bu yorumları kendi bünyesinde değerlendirip, sonraki süreçlerde bazı stratejiler geliştirdiği bir yer olarak da genişletebilir. Bu bahsedilen ortamın ise, özelleştirme denilen uygulama ile değişip gelişebileceğini ve farklı bir hal alabileceği de söylenebilir. Bu değişim ve gelişim kimi çevrelerce destek görünürken, kimi kesimlerce ise reddedilebilir ki, bu durum özelleştirmenin piyasadaki başarısına derinden etki yapabilmektedir.

Özelleştirme, piyasa, çalışanlar ve toplum üzerinde ciddi etkilere ve sonuçlara sahip ekonomik bir uygulamadır. Ülkemizde son yıllarda oldukça hararetli bir tartışmaya sahne olmuş ve etkileri gerek kamuda gerekse toplumda halen devam etmektedir. Bu bahsedilenler dışında, özelleştirmenin avantajlarının yanı sıra dezavantajlarının da olduğu bilinen bir gerçektir. Peki ama özelleştirmeye neden ihtiyaç duyulur gerçekten de gerekli midir yoksa bu bir dış baskı veya bir sömürme politikası mıdır? Bu sorunun çeşitli cevapları olabilir, ancak görünen nedenler arasında şunlar sıralanabilir (Aktan, 2010b):

- Ekonomik Amaçlar,
- Mali Amaçlar,
- Sosyal Amaçlar ve
- Siyasi ve İdeolojik Amaçlar.

Özelleştirmenin ekonomik amaçları; devletin piyasadaki ağırlığını azaltmak, piyasa mekanizmasını yeniden düzenlemek ve serbestleşmesini sağlamak, ekonomik verimliliği ve kârlılığı artırmak ve piyasaya canlılık katmak şeklinde açıklanabilir. Bu, piyasaya yeniden bir işlerlik getirme çabası olarak ise, sermaye piyasasını geliştirmek, servetin tabana yayılmasını, yani halkla buluşmasını sağlamak, ekonomik dinamizmi artırarak üretkenliği büyütmek, devlet müdahalesinin azalmasına bağlı olarak serbest piyasadaki hareketliliğini ve ekonomisini güçlendirmek, devletin yönetim yoğunluğunu azaltmak ve buna bağlı olarak, kamunun piyasadaki uzaklaşmasını sağlayarak özelleştirmenin gelişimine zemin hazırlamak gibi faaliyetler olarak genişletilebilir.

Mali amaçlı özelleştirme ise; devlet, adalet ve güvenlik gibi bölünemeyen kamu hizmetlerinin devamı için ihtiyaç duyduğu finansmanı vergiler ve/veya borçlanmalarla yerine getirmeye çalışır ancak, devlet bunu her zaman tedarik edemeyebilir ve böyle durumlarda bazı kamu varlıklarını satarak karşılamaya çalışır, bu bağlamda; özelleştirme devletin gelir bulmada yaşadığı sıkıntıyı giderme amacıyla devlete gelir bulmak için kullanılabilir. Özelleştirme ile devletler, sahip oldukları işletmeleri ve mal varlıklarını satarak doğrudan gelir sağladıkları gibi bu hizmetlerin üretimini özel kesime devretmeleriyle dolaylı yoldan gelir elde edebilmektedir (Çetinkaya, 2001: 175).

Sosyal fayda ve amaç açısından incelendiğinde ise özelleştirme; gelir dağılımının adaletsizliğini, işçi-işveren ilişkisinin düzenlenmesi, toplumun çeşitli katmanları arasında çalışanların konumları gibi unsurları düzenleme sosyal faydanın insanlar arasında daha etkin kullanımını sağlamak için yapılan bir dizi ekonomik düzenlemeler açısından sıralanabilir.

Özelleştirmenin siyasi ve ideolojik amaçları bakımından analizinde; bürokratik etkinin azaltılması, ekonomide ve ekonomik faaliyetlerin uygulanmasında belli bir grup veya partinin müdahalesinin azaltılması, çoğulcu sistemlerin teşvik edilmesi, siyasi güç ile ekonomik gücün birbirinden ayrılarak daha demokratik bir halkın oluşturulması durumu vardır, ancak burada bu oluşumun ortaya çıkardığı bir çelişki göze çarpmaktadır. Şöyle ki; devlet ile demokrasi arasında yapay bir çelişki meydana gelir ama asıl çelişki, kamu kesimi ile özel tekeller arasında bir başka deyişle demokrasi ile tekeli kapitalizm arasında olan çelişki ortaya çıkmaktadır (Işıklı, 1994: 27-28).

Özelleştirmenin, buraya kadar belirtilen tanımı ve niteliğiyle, genel anlamda ülke ve milli ekonomi adına faydalı olduğu düşünülen bir iktisat politikası aracı olduğu belirtilmekle beraber, ilerleyen bölümlerde özelleştirmenin faydasının yanında, birtakım sakıncalarına da değinilecektir. Özelleştirmenin bir başka boyutu olan ekonomiye ve piyasaya uygulanma gerekçesinden bahsedilirse; 1970'li yılların sonuna doğru Keynesyen (talep yönlü) ekonomi politikalarının artık o günün koşullarına ve ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalması, devletin yeni bir ekonomik arayış içine itilmesi ve dış ülkelerdeki ekonomi hareketlerinin incelenmesi sırasında bu özelleştirme denilen uygulamanın, ülkemize de fayda getireceği düşüncesinin hâkim olmaya başlaması söylenebilir.

Özellikle 1980'li yılların başında, devletin toplumsal refahı mal ve hizmet üretiminde istenilen tatminkâr seviyeye ulaşamaması, alternatif çözümlerin bulunmasına neden olması ve bu çözümlerden bir tanesinin de özelleştirme olarak tespit edilmesinden söz edilebilir. Türkiye'de aslında 1960'lardan 1980'lere kadar karma ekonomi olmakla beraber, özellikle 1980'li yılların başında küresel boyutta serbest ekonomik modelin başlamasıyla birlikte, ülke ekonomisinin dünyanın diğer kısımlarıyla bir şekilde entegre (bütünleşme) edilmesinin gereği gündeme gelmiş bu durumda özelleştirme hareketinin ekonomik bir dürtüsü olmuştur. (Ertuna, 1998: 4) Özelleştirmenin, piyasayı serbest hale getirip, üretim-hizmet çeşidinin ve kalitesinin artacağını düşünen, bu uygulamayla birlikte ekonomiye de taze bir soluk geleceğine inanan devlet, KİT'lerin bu konuda işin içinde olduğunu elbette bilmekteydi. Devlet, KİT'lerin hantal ve düşük verimde çalışmasının yetersiz olduğunu ve artık değişim zamanının geldiğini, özel sektörün bu işte daha başarılı olacağı fikriyle hareket etmek istemesi ve bu yönde çalışmalarına başlaması, elindeki kamu kurum ve kuruluşların özel sektöre satışı veya devri ile bu sorunun çözüleceğini düşünmekteydi. Bir taraftan bu gelişmeler olurken, diğer yandan ülkemizde o zamanki hükümet özelleştirme öncesinde bazı hazırlıkların yapılması için 15.03.1985 tarihinde 2 American ve 5 İngiliz firmasıyla müzakereler yapmış ve American Morgan Trust Company of Newyork firmasıyla 11.12.1985 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) arasında bir master plan anlaşması sağlanmış (The Morgan Bank, 1986: 16) bu anlaşma içinde 32 Kamu İktisadi Teşebbüsünün (KİT) özelleştirmeye alınması söz konusu olmuştur (Privatization Endeavor in Turkey,2009: 2). Bu master plan anlaşmanın amaçları ise;

- Serbest piyasa güçlerini daha etkili kılabilmek için ulusal ve büyük çaplı şirketlerin varlıklarının kamudan özel sektöre devrinin sağlanması
- Rekabetçiliği ve etkinliği artırmak, özel sektör girişimlerini güçlendirmek ve teşvik etmek
- Devlet kamu bütçesindeki finansal yükü hafifletmek ve Hazineye ek gelir sağlamak şeklinde sıralanabilir.

ÖZELLEŞTİRMENİN İKTİSADİ DÜŞÜNCEDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Özelleştirmenin, iktisadi düşünce disiplinleri içinde ele alınacağı bu bölümde, farklı iktisadi ekollerin özelleştirmeye yaklaşımları ve analizleri incelenecek ve buradan çıkan bulgular yorumlanacaktır.

Klasik İktisat Anlayışına Göre Özelleştirme

Klasik İktisatta "Mülkiyet Hakları Teorisi" denilen ve Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde hiç kimsenin tüccar ile hükümdarın karakterinden daha uyuşmaz olmaz dediği bir durum vardır. Ona göre; kamu yönetimi ve personeli ticari kazancın sonucunda doğrudan hiçbir çıkarı ve kaybı olmadığı için ihmalkâr ve müsriftir. A.Smith bu tezini bir örnekle açıklamış ve kamu topraklarının verimliliğinin, özel sektör topraklarına göre %25 (Akdiş, 1994) düzeyinde olmasını göstermekte ve bu bağlamda özelleştirmeyi de israfın önlenmesi ve kaynakların değerinin, maksimuma ulaşması için yapılan çabalar olarak nitelendirmiştir. A.Smith ayrıca, devlet ekonomiye müdahale etmez ise, fiyat

mekanizması sayesinde doğal dengenin oluşacağı ve bunun da sosyal refahı beraberinde getireceğini belirtmiştir.

Smith, kamu sektöründeki emeği, müsriflik ve verimsizlik olarak değerlendirmiş ve buna karşı önlem olarak piyasaya "Laissez-Passer" yani bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" anlayışıyla devlet rolünü özel mülkiyete teşvik etmek, bireysel özgürlüğü korumak ve geliştirmek, devletin ekonomiye girmesini azaltmak (Smith, 2006: 25) yani bir çeşit görünmez el ile toplumun çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. A.Smith liberal devlet modelini savunmuş, devletin sahip olduğu ve özel sektöre bırakılmaması gereken tek birimin ise doğal monopoller olduğunu söylemiştir. Klasik iktisat, devlet bütçesinin denk olmasını, kamu harcama seviyesini düşük olmasını, kamu giderlerinin dolaylı vergilerle karşılanması gerektiğini ve kısa vadeli borçlanmaya gidilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Özetle, klasik iktisatta istisnalar dışında devlet piyasaya fazla müdahale etmemeli ve özel sektörün önünü açmalı, tam rekabet, esnek ücret, faiz esnekliği, her arzın kendi talebini yaratması gerektiğini, para politikası aracının da ekonomide uygulanabilecek en iyi araçlardan biri olduğunu ve devlet müdahalesinin de minimum düzeyde kalması gerektiğini belirtmek istemiştir.

Keynesyen İktisat Anlayışına Göre Özelleştirme

John Maynard Keynes, 1929 Büyük Buhran'dan (24 Ekim 1929'da Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan, binlerce şirket ve bankanın battığı, borsanın dibe vurduğu ve milyonlarca kişinin de işsiz kaldığı ekonomik bunalım) Amerikan ekonomisinin çıkış yolu olarak devlet yatırımlarına işaret etmesi, devletin ekonomi üzerindeki gücü ve etkisinin tartışılmaz olduğuna işaret etmiştir. Keynes, devletin para politikasından ziyade maliye politikalarını kullanmasını ısrarla savunmuş, maliye politikalarının ekonomik kriz durumlarının reçetesi olarak kabul etmiştir.

Keynes, devletin ekonomide fonksiyonel bir müdahale aracı olması gerektiğini, kaynak dağılımından gelirin adil bölüşümüne, etkinliğin ve verimliliğin artırılmasından işsizliğe kadar uzanan bir dizi faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde baş aktör olması gerektiğini bildirmiştir. (Özkara, 2005: 15). Ona göre; "toplam talep çok önemli olup, ekonomik konjonktürde piyasa yetersizliği olursa devlet, derhal toplam talebi harekete geçirmeli ve yatırımlara öncelik vermelidir". Bu teoride; para dışı ticaret ve özellikle maliye politikası ile kamu girişimciliğini ön plana çıkararak, toplumsal refahın arttırılacağı savunulmuştur. Bu açıdan bakılacak olursa; Keynes özelleştirmeye taraf değildir ve kamu girişimciliği iktisadi düzende var olan bir bozukluğu gidermede gerekli gözükmemekte ve devlet özel sektörün faaliyet eksikliğini tamamlamaktadır.

Neo-liberal Teoriler Anlayışına Göre Özelleştirme

1970'li yıllarda kendisini gösteren stagflasyon (işsizlik ve enflasyonun bir arada olması durumu) etkisine karşı uygulanan ekonomi politikalarının etkinliği tartışma konusu olurken, doğal monopol olan ama bu

avantajını ekonomide bir üstünlüğe çeviremeyen kamu teşebbüsleri bu durumun önemli etkenlerinden biri olarak gösteriliyordu.

Kamu girişimlerinin yeterince etkin olamadığı bu ortamda, neo-liberal politikalar piyasanın devlet tarafından müdahalesine pek taraftar olmamış, piyasanın daha serbest dolaşımını savunmuş ve bu yönüyle de özelleştirmeye sıcak bakmıştır. Bu teoride ithal ikameci politikalar terk edilmekte, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin finans piyasaları ile iç pazar yabancı kesimlerin eline geçebilmekte ve ayrıca KİT'ler özel sektörün önünde duran bir engel olarak değerlendirilmektedir. Keynes politikalarından sonra, Klasik iktisadın değişik açılardan yorumlanmasıyla ortaya çıkan yeni teoriler kendinden söz ettirmeye başlamıştı. Bu teoriler (Çakmakçı, 2014); monetarizm, arz yönlü iktisat ve rasyonel beklentiler teorileri olarak adını duyurmuştu.

Monetarizm teorisinde özelleştirme

Bu teori, özü itibarıyla para politikasının savunucusu olmuştur. Teorinin savunucusu Milton Friedman'dır (1976'da Nobel Ekonomi ödülü sahibi A.B.D.'li iktisatçı). Friedman, sadece para arzını kontrol etmesi için devletin ekonomiye müdahalesini öngörmüş ve bu müdahalenin sınırlı olması gerektiğini ileri sürerek, rekabet ve teşebbüsü mülk edinmenin en iyi yollar olduğunu belirterek özelleştirmeye sıcak bakmıştır. Friedman ayrıca, Keynes'in tersine maliye politikasını değil, para politikasının piyasayı serbestleştireceğine inanmış ve özellikle para arzının istikrarlı olması durumunda ekonomideki düzensizliklerin yoluna gireceğine ve dengeye ulaşacağını ileri sürmüştür.

Arz yönlü iktisat teorisi anlayışına göre özelleştirme

Amerikalı bir iktisatçı olan ve Başkan Ronald Reagan döneminde arz yönlü iktisadı savunan Arthur Laffer bu teoriyi;"Klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir" demiştir (Hailstones, 1982: 77). Arz yanlı iktisat genel olarak; vergi indirimleri yoluyla önce üretimin sonra ise, vergi gelirlerinin pozitif yönde etkileneceği ve böylece ekonomik büyümenin kaynak kullanımında ve dağılımında iyileşme sağlanacağını ileri sürmektedir. Bu teori daha önce bahsedildiği gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan R. Reagan zamanında gündeme gelmiş ve ekonomik durgunluktan çıkmak için, kamu giderlerinde kısıntıya gidilmiş, elde edilen tasarrufla vergi indirimi oluşturulmuştur. İktisatçı Arthur'un ünlü "Laffer Eğrisi" vergi oranları artırılmakla bütçenin denkleştirilemeyeceği, tam aksine vergi indirimlerinin ekonomik büyüme kanalıyla elde edeceği vergi geliri artışının bütçeye bir denklik getireceğini belirtmiştir (Demir, 2003).

Arz yönlü politikalar; enflasyon üzerinde baskılayıcı etki yaparak üretimi artırmak, maaş ve ücretleri yükselterek vergi indirimleri ve sermaye üzerindeki vergi yükünün azaltılması, sermayenin üretken alanlarda dönüşümünün sağlanması ve vergi teşviklerinin getirilerek özel tasarrufların artırılması olarak sayılabilir.

Bu teoride, özelleştirme uygulamalarının kamusal gelir olarak niteliği çok önemli olmamakla birlikte, bu gelirin piyasa ekonomisi içinde işlevinin daha etkin olabileceği belirtilmektedir. Arz yönlü iktisada göre özelleştirme; üretim araçları mülkiyetinin kamuya mı yoksa bireylere mi dayanması gerektiğini söylemekte, özel mülkiyetin daha verimli ve aktif çalışması kamu girişimciliğine bir alternatif getirmektedir. Bugün sosyalist bir devlet olan Çin Halk Cumhuriyeti bile, kamu mülkiyetini özel sektöre devretmenin yollarını aramaktadır.

Rasyonel beklentiler iktisat anlayışına göre özelleştirme

Rasyonel beklentiler teorisinde, ekonomik birimler hane halkları veya firmalar, iktisat politikalarını önceden öngörebilmekte ve rasyonel düşünüp ona göre tavır alabilmektedir. Bu teori, Keynesgil İktisat'ın genişletici politikalarını eleştirmiş, ayrıca Monetarizm'in adaptif (uyum sağlayıcı) beklentilerini rasyonel beklenti olarak değerlendirme noktasında monetaristlerden ayrı bir düşünceye sahip olmuşlardır. İnsanların iyi bir enformasyona (bilgi) sahip oldukları için sistematik bir hata yapmaları pek olası değildir, devlet kısa ve uzun dönemde milli gelir, para arzı ve kamu harcamaları üzerinde pek etkili olmaz, bu nedenle alınacak tedbirler her şeyden önce istikrarlı olmalıdır.

Özelleştirme uygulamalarında, yine devlet istikrarlı kararlar almalı ve bunun sıkı bir uygulayıcısı görevini üstlenmelidir, kamu maliyesi üzerinde ciddi etkileri bulunan özelleştirme gelirlerinin, bir başka politika aracının görevini üstleniyor olabilmektedir. Son olarak bu teoride, devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkılmakta, yani liberal bir tutum anlayışı belirlemekte ve böylece bu düşüncenin özelleştirmeyi savunduğu kanısı uyanmaktadır.

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARININ EKONOMİK AÇIDAN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ülkemizdeki özelleştirmenin ekonomi üzerinde mikro ve makroekonomi açılarından etkilerinin ele alınması genel anlamda incelenmesinden daha iyi bir sonuç verecektir. Mikro açıdan ele alınca, ekonominin genel durumu analizi yerine küçük çaplı bir analiz söz konusu olmaktadır. Şöyle ki; özelleştirmenin mikro bazda incelenmesi özelleştirmeyi devralan işletmelerin gerek üretim ve gerekse mal veya hizmet satış, dağıtım ve müşteri memnuniyeti açısından işletmeye bir dönüşü olmakta ve işletmeler bu doğrultuda kendi performanslarını görebilmekte ve ona göre bir düzenlemeye gidebilmektedirler. Bu düzenleme sayesinde durumlarında bir iyileşme sağlandığı gözlenmiştir.

Makro açıdan ele alınca ise; firma ölçeğinden çıkarak daha genel anlamda ve ekonominin tamamına olan etkisi gündeme gelmekte ve böylece daha büyük bir alanda analiz etme durumu ortaya çıkmaktadır. Peki, nedir bu makro etkiler? Makro etkiler; enflasyon, ihracat, dış ticaret, yatırım, büyüme, milli gelir, kalkınma, ekonomik istikrar, istihdam, işsizlik, ekonomik etkinlik ve verimlilik ve yabancı sermayenin etkileri şeklinde sıralanabilir. Özelleştirme, kamu gelirlerinde bir artış veya azalışa neden olabilirken, özelleştirilen kurumların hisseleri düşük gelirli gruplara satılarak sermayenin tabana yayılması sağlanmakta, yabancı sermayenin de ülkeye girişi mümkün olabilmektedir (Altıntaş, 1997: 37-42).

Ülkemizde, 1985-1986 yıllarında başlayan özelleştirme çalışmalarının etkilerini değerlendirmek amacıyla yapılan bir araştırmada (Kuştepe & Yaprak, 2002: 35) özelleştirme gelirlerinin grup bazında bakıldığında makroekonomik değişkenlerden etkilendiği sonucuna ulaşılmış, ama kamu sektörü ve finansal değişkenlerin önemli bir değişken olduğu da belirlenmiş, bütçe açıkları özelleştirme gelirlerini azaltırken borç stokunun etkisi ise belirsiz olmuştur.

Özelleştirmenin diğer bir makro etkisi istihdam üzerinedir ki, bu durum işsizlikle yakından ilgilidir. Özelleştirmenin yapılış amaçlarından biri zaten, mevcut kurum ve kuruluşlardaki fazla istihdamdan kaynaklanan işçi sayısını düşürerek, üretime yeni bir ivme kazandırmak ve hantallığı ortadan kaldırmak daha verimli ve üretken bir sisteme sahip olarak piyasayla entegre (bütünleşme) olma yolunda ilerleme sağlamaktır.

Bununla beraber, sağlık eğitim ve temizlik gibi bazı hizmetlerin emek yoğun olması ve bu hizmetlerin özelleştirilecek olması, kimi çevrelerce yanlış bulunurken, kimi çevreler tarafından ise doğru bulunmaktaydı. Bu hizmetler haliyle emek-yoğun sınıfa girdiğinden maliyeti düşürmek, yani emeğin payını azaltmak, çalışanların ücret seviyelerini düşürmek ve onları sendikasızlaştırmaya yöneltmek sonrasında ise, toplu iş sözleşmelerinden uzaklaştırmak sosyal politika alanında yapılabilecek büyük bir hata olmasından dolayı işçi sendikalarınca şiddetle karşı çıkmıştır. Özelleştirme bu yönüyle oldukça fazla eleştiri almış ve halen bu durum toplumda tartışılmaktadır. Bununla birlikte; ekonominin canlılık kazanacak, durgunluk ve verimsizlik düşecek, hane halklarına daha iyi ürün ve hizmet sunulacak tasarruf araçları ile borç para veren ve yatırım gelirine ortak olan halk sermayenin tabana yayılması imkânına sahip olacak, tüketici tercihlerine öncelik veren özel şirketler de kâra geçecek ve daha hızlı büyüyüp geliyecekler ve böylece ekonomiye itici güç kazandırılacaktır diye düşünenler, yani özelleştirmeyi destekleyenler de olmuştur (Cevizoğlu, 1989: 36).

Yapılan bir başka çalışmaya (İnançlı & Yardımcıoğlu, 2010) göre; ülkemizdeki 24 adet kuruluşun özelleştirme öncesi ve sonrası karşılaştırıldığında özelleştirme öncesi 65.361 olan çalışan sayısı özelleştirme sonrası 49.900'a düşmüştür. Bu durum istihdamın azaldığı ve işten çıkarmaların sonrasında çalışanlar ve onların ailelerinin ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamasına neden olabileceğinin göstergesi olmuştur. İşten çıkartılan kişiler yeni bir iş bulma ümidiyle iş arama süreçlerine girerken, kendilerini ve aile çevresini de gelecek korkusu sarmakta, böylece özelleştirmenin, çalışanlar üzerindeki etkisi ekonomik olduğu kadar toplumsal açıdan da birtakım izler bırakabilmekte olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu işçiler kendilerine ödenmesi gereken tazminatların bile tam olarak ödenmediğini ve bu yüzden de iş mahkemelerinde açılan davaların sayısının oldukça fazla olduğu bilinmektedir ki, bu yönüyle de özelleştirmenin, ekonomik olduğu kadar hukuki açıdan da çalışanlara zarar olabileceği görülmektedir. Bu durumla ilgili olarak ülkemiz 2000'li yılların başında özelleştirmede görülen ilerleme ve kazançla birlikte Dünya Bankası'nın (DB) işten çıkarılan işçilere yardım etmek amaçlı Sosyal Destek Programı 2001-2005 yılları arasında 250 milyon dolar kredi sunmuştur. (Implementation Completion Report, 13)

Buna ilaveten işinden olan ve zorunlu emeklilik durumuna getirilen işçilere kıdem tazminatı ve geçici istihdam programları hükümet tarafından sunulmuş, ayrıca 657/4C Kanun'u gereği, özelleştirilen kamu işletmelerinden çıkarılan işçilerin, kamu kurum ve kuruluşlarında dönemsel olarak istihdamına yönelik çalışmalar da yapılmıştır (Yavilioğlu & Özsoy, 2008: 26).

Bir başka örnek olarak; Çek Cumhuriyeti'nde su temini ve atık su kanalizasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi 1992 yılındaydı ve bu tarihten sonra çalışanların sayısında % 26'lık bir azalma gözlemlendiği verilebilir. Benzer bir durum Macaristan'da da yaşanmış bu rakam orada % 46 seviyesinde gerçekleşmiştir. (Aksoy, 2009: 22) Özelleştirme istihdamı azaltarak belki işçi maliyetlerini düşürebilir, ama bu durumun çalışanlar açısından iyi bir gelişme olduğu pek söylenemez. Bu işçiler ister istemez bir ekonomik darboğaza girerler ve maddi sorunlar da beraberinde gelir ve böylece gelecek kaygısı ve iş garantisi gibi durumlar rahatsız edici olabilir.

Özelleştirmenin iktisadi etkinlik ve verimlilik üzerine etkileri olarak ise şunlar söylenebilir: ülkemizde özelleştirme sanayi sektörü, hizmet sektörü ve finans sektöründe özelleştirme öncesi ve sonrası düzeyleri karşılaştırıldığında; etkinlik ve verimliliğin arttığı söylenebilir de, skolastik (değişken, rastlantısal) analizlerde, örneğin kamuya ve özele ait bir çimento fabrikasının özelleştirilme öncesi ve sonrası karşılaştırıldığında aynı sonuç pek gözükmez. 1980-1995 dönemi verileri kullanılarak yapılan bir çalışmada, özel çimento fabrikasının kamuya ait bir başka çimento fabrikasından daha verimli olmadığı ve özelleştirmenin herhangi bir iyileştirmeye ve/veya verimlilik artışına neden olmadığı tespit edilmişti. (Saygılı, 2001: 581-605)

Özelleştirmenin iktisadi etkinlik ve verimliliği yüzde yüz arttırdığını söylemek bu durumda zor gözüküyor. Özelleştirmeyi savunanlar, özelleştirmenin ekonomiye ve piyasaya canlılık katacağını ve bir ivme kazandıracacağını kaynakların daha etkin kullanılacağını (Karluk, 2002: 337) ileri sürerken, özelleştirmeye taraf olmayanlar ise, özelleştirmenin beklenildiğinin aksine ekonomiyi hantallıktan kurtarıp, taze bir oksijen getireceğine inanmamaktadırlar. Bu durum özelleştirmenin devlete olan maliyetini de etkilemekte ve vergilerden bütçe açıklarına, hatta finansal piyasaya kadar etkisini gösterebilmektedir. Özelleştirme bu yönüyle, ekonomiye olumlu ve olumsuz yönlerden bazı etkiler yapabilmekte ve farklı sonuçlar doğabilmektedir.

Özelleştirmenin bir başka ekonomik etkisi ise, sermayenin tabana yayılması konusudur. Sermayenin tabana yayılmak istenmesi, sermaye piyasasının gelişimine katkıda bulunup, piyasaya canlılık katmak ve etkinliği arttırmak, ayrıca tasarrufların teşvik edilerek yönlendirilmesi de amaçlanmaktadır. Bu durum örneğin; İngiltere'de özelleştirilen işletmelerde çalışanların neredeyse % 90'nının bu işletmelere ortak olduğu, benzer durumların Amerika ve Fransa'da da olduğu bilinmektedir. Ülkemizde ise, bu oran oldukça düşük kalmış, Telekomünikasyon İletişim Şirketi (TELETAŞ) ve Petrokimya Endüstrisi Genel Müdürlüğü (PETKİM)'de hisse senedi alan kişi sayısı 209.171'dir (Üzümcü, 2007: 225). 2009 yılında yapılan özelleştirme faaliyetlerinde halka arz yöntemi %19 olarak gerçekleştirilmiştir. Halka arz

yönteminin düşük seviyede olması, sermayenin tabana yayılamaması, küçük yatırımcılar için olumsuz bir durum olmakta ve küçük yatırımcının kamu mülkiyeti azaldığı için yapılan özelleştirmeler orta ve düşük gelir gruplarında da kârlı olmamaktadır.

Özetle, özelleştirmenin ekonomik olarak etkileri başlığı altında şunlar söylenebilir: küreselleşmenin de etkisiyle özellikle 1980'li yıllarda ortaya çıkan ve ülkemize dışarıdan gelen özelleştirme denilen bu iktisadi programın ekonomik amacı; devletin piyasadan müdahalesini çekerek piyasaya serbestlik ve canlılık kazandırmak, *pareto optimunu* (toplumsal refah kriteri) sağlamak adına mal ve/veya hizmetin özel kesim tarafından yapılması anlayışıyla oluşan bir durumdur.

Özelleştirme, iktisadi açıdan özel işletmeler için kârlı ve faydalı gibi gözükebilir, çeşitli açılardan mal ve hizmet kalitesinde artışlar ve haliyle tüketici refahında da artışlara neden olabilir, ancak bunun herkes için özellikle işçiler ve çalışanlar için aynı durum olması söz konusu olmayabilir, özelleştirme öncesi ve sonrası olarak durum analizi yapılırsa; özelleştirmenin ekonomiye bir katkısı olabilir ama istihdam azalışı ve işten çıkarılan işçilerin, maddi ve manevi kayıpları özelleştirmenin bu kişiler için faydalı bir durum olmadığını göstermektedir.

Bununla birlikte, özelleştirmenin çalışanlar adına önem arz eden gelir dağılımı üzerinde de bir etkisi olmaktadır. Bunun gerçekleşmesi için, bir yandan özelleştirilen KİT'lerin hisselerinin toplum tarafından düşük gelirli kesimlerce satın alınarak sermayenin tabana yayılması, öte yandan özelleştirmenin istihdamı ve ücretleri artırması gerekmektedir. Türkiye'de fert başına Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) düşük olup, gelir adaletsizliği ise yaygındır. Toplumun büyük kesimi asgari ücret düzeyinde gelir elde etmekte, dolayısıyla özelleştirilecek KİT'lerin hisselerini satın almaya gücü yetmeyecektir. Bu nedenle, KİT'lerin özelleştirilmesinin gelir dağılımı üzerinde çok önemli bir etkisinin olduğunu söylemek zordur.

KİT'lerin özelleştirilebilmesi belki makul karşılanabilir, ancak halkın fedakârlığı ve katkılarıyla kurulmuş, toplumsal fayda yaratsın diye oluşturulmuş bir kurumun hangi ortamda, hangi değere, kime ve neden? vb. sorular analiz edilmeksizin elden çıkartılmasının kime ne fayda sağlayacağı yoksa zarara mı neden olabileceği tartışılabilir. Özelleştirmeye tümüyle faydalı, kârlı veya zararlı bir uygulama demek pek doğru bir yorum olmayacaktır. Özelleştirmeyi; aslında dış ülkelerin, ekonomimize baskı yaptığı ve kabul ettirmeye çalıştığı rant olgusunun da tetiklediği bir süreç olarak değerlendirmek gerekmektedir.

İŞÇİ SENDİKALARININ ÖZELLEŞTİRME HAKKINDAKİ GÖRÜŞ VE YORUMLARI

Özelleştirmenin etkileri, öncelikle sadece ekonomik değil aynı zamanda hukuki, sosyal ve toplumsal boyutlarda da ortaya çıkmaktadır. Özelleştirmenin ekonomik etkilerinden bahsettikten sonra, bu uygulamanın çalışanlar ve onların aileleri üzerindeki etkilerinden ve ayrıca işçi sendikalarının da özelleştirme ile ilgili görüş ve yorumlarından da bahsetmek gerekmektedir. İşçi sendikaları istisnalar olmakla birlikte, genel manada özelleştirmeye karşı bir tavır sergilemişler ve yararlarından çok, zararlarından söz etmişlerdir. Özelleştirmenin sonuçları sendikaları etkilemekte ve sendikaların bu

sürece karşı pek sıcak bakmadıkları da bilinen ve gözlemlenen bir gerçektir (Alper, 1994: 154). Sendikalar, bu özelleştirme faaliyetine taraflı davranmaları ve yaşanan bazı olumsuz gelişmeler ve bu gelişmelerin işten çıkarmalara varan sonuçları üzerinde odaklanmaktadır (Dereli, 1993: 24).

Sendikaların özelleştirmeye yaklaşımından önce sendika nedir? sorusuna cevap vermek daha iyi olacaktır. Şöyle ki ; "Sendika, anlamı; ortak bir çıkarı korumak için kişi veya şirketlerin kurduğu birlik, meslek örgütü, kredi konsorsiyumu" olan Fransızca "*syndica*" (okunuşu: sindik) kelimesinden gelmektedir. Literatürde ise, işçilerin ya da işverenlerin ayrı ayrı olmak üzere iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular yönünden ortak çıkarlarını korumak, yeni haklar sağlamak ve onları daha da geliştirmek amacıyla aralarında yasalar uyarınca kurdukları birliktir. Sendika, bir bakıma çalışanların ortak hak ve çıkarlar için bir araya gelmeleriyle birlikte yürüttükleri ekonomik ve demokratik örgütlerdir (Pichler, 2001).

Bu tanımdan yola çıkarak sendikaların çalışanların hak ve/veya menfaatlerini gözetip koruyan ve onlara sahip çıkmayı amaçlayan kurum veya kuruluşlar olduğu anlaşılabilir. İşçi sendikaları bu amaçla, özelleştirmenin kendi çalışanlar üzerinde, özelleştirme öncesi ve sonrası hukuki, siyasi ve sosyal bazı etkenler göz önünde bulundurarak bu uygulamanın faydalı ve kârlı bir konu olmadığı görüşündedirler.

Bu meseleye önce dış ülkelerdeki örneklerle başlanacak olursa; Kanada'nın güneyinde bulunan Newfoundland (Yeni Bulunan Yer) ve Labrador İşçi Federasyonu özelleştirme ve uygulamalarına karşı olduklarını 5 Mayıs 2015 tarihli basın açıklamasıyla dile getirmek istemiş (Brake, 2015);

"Halkından önce kâr peşinde koşan bir hükümetin önlemlerini desteklemeyeceğiz ve buranın yerli halkı olarak kamu hizmetlerinin kısılması, özelleştirme girişimlerine yer verilmesi taraftarı olmayacağız böylesi hareketlerin hükümetlerin ilerlemesine veya genişlemesine katkı yapacağına inanmıyoruz, bu durumu bize ve kamu hizmetlerine yapılan bir saldırı olarak niteliyoruz ve bizim kamumuz asla satılık değildir" şeklinde bir beyan vermişlerdir.

Dünyada özelleştirmelere karşı sendikaların genel yaklaşımlarında, özelleştirme ile kamu piyasalarındaki durgunluğun giderileceği ve ekonominin yeniden bir yapılanma ve dinamizm kazanacağı fikri yaygındı. Özellikle 1980'lerde başlayan küreselleşmenin de etkisiyle dünyaya yayılan bu akımın içinde özelleştirme de vardı ve devletler bu uygulamanın kendi kamu piyasaları için etkili bir unsur olacağını düşünmüşlerdi.

Özelleştirme politikası, Almanya, Şili ve İngiltere gibi bazı ülkelerde milli politikalara karşı bir tepki politikası olarak düşünülmüştü. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) gibi kuruluşlar yapısal uyum politikalarıyla devletin piyasaya müdahalesini minimuma indirme amacı taşıyordu ki, özelleştirmede bu amacı destekler nitelikte bir ekonomik form olarak ortaya çıkmıştır. Özelleştirme yapılan ülkelerde özelleştirme sonuçları farklı olmuştur; bazı ülkelerde kamu kesimi borçlanma gereği azalmış, bazı ülkelerde de dış borçlar, bütçe açıkları ve kamu kesiminin ekonomideki payında azalma

olmamış, hatta iddia edildiği gibi sermaye tabana yayılmamış düşük gelire sahip kesim gelir elde edememiştir.

Özelleştirme, uygulamalarında yabancı sermayeye %15'lik bir sınır getiren ülkelerin yanı sıra, öncelikli olarak zarar eden işletmelerini satan ülkeler de olmuştur. Diğer bazı ülkelerde ise özelleştirme sonucu işten çıkarmalar ve istihdam azalması yaşanırken, bazılarında ise toplu sözleşme hakları ellerinden alınan işçiler olmuştur. Bu gibi etkilerden başka, çok daha vahim sonuçlar yaşanmıştır. Örneğin, Kolombiya'da telekomünikasyon özelleştirmesine karşı çıkan sendika lideri Joaquim Mariq Caicedo öldürülmüştür. Özelleştirmede sosyal boyutun ihmal edilmesi ve sendikaların da göz ardı edilmesi, sendikalar açısından bir şikâyet nedeni olmuştur. Genel hatlarıyla sendikalar özelleştirmeye olumlu bakmamış, çeşitli nedenlerle özelleştirmeye karşı çıkmışlardır. Özelleştirmeye karşı çıkma nedenleri;

- Devletin demokratik veya otoriter yapısı,
- Kamu kesiminin ekonomideki yeri ve önemi,
- Sendikaların etkisi ve büyüklüğü,
- Hükümet-muhalefet ilişkisi ve
- Özelleştirme yöntem ve uygulamaları olarak sıralanabilir.

Ülke örneklerine İngiltere'den devam edilirse; İngiltere'de özelleştirme, 1979 yılında Margaret Thatcher'ın Muhafazakâr Partisinin iktidara gelmesiyle özelleştirme rekabet koşullarının yerleşmesi ve verimliliğin artması için bir araç olarak görülmüş ve belli hedefler doğrultusunda özelleştirmenin yolu açılmaya başlanmıştır. İngiliz İşçi Sendikaları Kongresi (TUC) örgütü M.Thatcher'in özelleştirme girişimlerine karşı bir kampanya başlatmış ve "Kamu sizindir özel onların" sloganını ileri sürmüştür. Bu örgüt diğer sendika üyeleriyle ve hatta halk ile birlikte Thatcher hükümetine karşı ciddi bir mücadeleye girmiş, özelleştirilen kurumların değerinin çok altında satıldığını iddia ederek sömürülmeye çalışıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte; özelleştirme politikaları sonucunda kamuda istihdam ciddi olarak azalma göstermiş ve uzun vadede sendikalaşma oranında bir düşme eğilimi içine girilmiştir (Selamoğlu, 1995: 108).

Almanya'da ise durum İngiltere'dekinden farklı değildi. Federal Almanya Sendikalar Konfederasyonu (DGB) ve bazı örgütler özelleştirmelere karşı çıkmışlar ve bu karşı duruşu düzenledikleri kongrelerde ortaya koymuşlardır. Kamu hizmetlerindeki bazı kurum ve kuruluşlarda yine özelleştirmenin işçilerin daha düşük hayat standartlarına sürüklediğini üretilen ürün veya hizmetlerin niteliğinin de bozulduğunu ve fiyatların da buna bağlı olarak arttığını iddia etmiştir. Sendikalar düşük ücretli çalışanlarında özelleştirme mağduru olduğunu söylemiş, kamu yatırımlarının da özelleştirme ile birlikte verimsizleştirildiğini ve özelleştirme sonrası istihdamın bozulduğunu bildirmiştir.

Bir başka ülke olan Fransa'da ise durum diğerlerinden biraz farklıydı. Fransa'da, sendikalar hükümetin tavırlarına göre değişebilen bir hareket içindeydiler. Bu sendikalar, çalışanları olası bir özelleştirmenin sakıncalarından korumak ve bilgilendirmek için seferberlik ilan etmiştir. Fransız sendikaları böylesi bir

uygulamada insanlara şaşırtıcı gelse de özelleştirme yapılan aynı işyerinde çalışanların, benzerlerinden çok farklı haklara sahip olmasının ve bu nedenle işbirliğinde çatlama ve bozulmalarında beraber geleceğinin haberini verip, böylesi bir uygulamanın ne kadar yanıltıcı ve haksızlık doğurucu olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Brezilya'daki özelleştirmede ise işçilerin direnişi oldukça ciddi olmuştur. Bu durum karşısında ise hükümet, bu direnişi kırmak veya azaltmak için işçilerin indirimli fiyatlarda hisse senedi satın almalarını sağlayarak ortamı yumuşatmaya ve onları ikna etme yoluna gitmiştir (Türkiye Sağlık İş, 1998: 116).

Dünya ülkelerinden sonra ülkemizden de özelleştirme ile ilgili sayısal bir örnek olarak; özelleştirilerek bölgesel tekeller oluşmasına neden olan Çitosan'a bağlı 19 çimento fabrikasında çalışan 5.400 işçiden 3.028'i, yani %56.1'i işinden oldu. Benzer şekilde Orman Ürünleri Sanayi A.Ş. (ORÜS)'ün 8 işletmesinden toplamda 887 işçi atıldı. 1996 yılının Şubat ayında değerinin çok altında bir fiyatla satılan ORÜS'te kıdem tazminatları da devlet tarafından üstlenildi. Sendikasılaştırmanın en yoğun yaşandığı yerlerden biri olan ORÜS'te özelleştirme sonrası sendikalaşma oranı %43,5'e düştü (Evrensel, 2000).

Sendikalar bu özelleştirmenin genel olarak, ideolojik bir dayatma olduğunu söylüyorlar, aslında değişik alternatifler aranabileceğini ve yeni düzenlemelere gidilebileceğini, tek çarenin özelleştirme ve onun uygulamaları olduğu fikrine pek katılmıyorlar. Sendikalar, özelleştirmeye yabancı sermayenin ve onların uzantılarını da milli ekonomiye olan etkileri nedeniyle karşı çıkıyor, özelleştirmenin bu konuda önemli bir unsur olduğunu ileri sürerek yapılan uygulamaları doğru bulmadıklarını belirtmek istiyorlar.

Sendikalar özelleştirmeye, özelleştirmenin taşeronlaşmayı da beraberinde getirdiği için ve işçilerin taşeron firmayla sorunlar yaşamasının çok muhtemel olması sebebiyle karşı çıkmaktadırlar. İşçiler, sendikaları koruyucu bir mekanizma olarak görmekte ve sendika çatısı altında kendilerini güvende hissetmekte olduğunu söylemektedirler. Sendikaların asıl fonksiyonu memurların, işçilerin yani çalışanların daha iyi bir ortamda çalışmalarını sağlamak ve toplumdaki değerini muhafaza etmektir.

Sendikalar, imzaladıkları toplu sözleşmelerle bir yandan işyerinde çalışma koşullarını iyileştirmeyi amaçlarken, diğer yandan da yaşama standartlarının yükseltilmesini ve sendikal güvencelerin geliştirilmesini de amaçlarlar. Bu bağlamda, işçilerin maddi ve manevi bir sigortası gibi düşünülebilir. Sendikalar kitle ve sınıf örgütü olmakla birlikte bağımsız ve demokratik örgütlerdir ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) gibi kimi kesimlerce değerlendirilebilirler.

Bununla beraber, özelleştirmeye karşı çıkan sendikaların tersine, "Sarı Sendikalar" (TDK, 2020) adında 1899 yılında Fransa'da Creusot ve Morceau-Mines'de kurulan ve sosyalistlerin etkili olduğu greve karşı olanların cephesi sarı renkli bir binada kurulan bir sendikacılık faaliyeti vardır. Bu sendikanın asıl amacı, işverene karşı sert tavır alan diğer işçi sendikalarıyla mücadele etmektir. Bu manada işçiler için değil de, işveren lehine çalışan sendikalar olarak da tanımlanabilir (İktisat sözlüğü, 2020).

Bir başka tanıma göre ise, işçi hak ve çıkarlarını patrona karşı korumak yerine, hükümet ya da patronla uzlaşıp, üyelerinin çıkarlarını geri plana iten ve karşı tarafın taleplerini daha çok önemseyen sendikalara

Sarı Sendikalar deniyor. Türkiye’de sayıları hiç de az olmayan sarı sendikalar, siyasi iktidar ile siyasal-ideolojik yakınlıkları, hatta organik bağları nedeniyle “yandaş sendika” olarak da adlandırılıyor (Aydoğdu, 2013).

Sendikaların özelleştirmeye karşı çıkmalarının bir başka nedeni; sendikalaşma oranlarının zaman içerisinde kayda değer bir düşüş göstermesidir. Özelleştirme, piyasalaştırma ve taşeronlaştırma gibi uygulamalar sonucunda sendikal örgütlenme kamu sektöründe yüzde yüzlere yaklaşmışken, işçi sayısının düşmesi sendikalı işçi sayısını da azaltmıştır. Diğer taraftan, özel sektörde işçi istihdamı hızla artarken, sendikalaşma giderek azaldığı için sendikal açık daha da büyümüştür.

Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere, 1988 yılında Toplu İş Sözleşmesi (TİS) kapsamındaki ücretli sayısı 1.591.360 iken, 2015'e gelindiğinde bu sayı 1.017.055'e kadar düşmüş; toplam ücretli sayısı 7.170.000'den 17.827.000'e çıkmış yani bu netice itibariyle, sendikalaşma oranı %22.2'den %5.7'e kadar gerilemiştir (DİSK, 2018).

Tablo 1. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Sendikal Örgütlenme

Yıl	TİS Kapsamındaki Ücretli Sayısı	Toplam Ücretli Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)
1988	1.591.360	7.170.000	22.2
1995	1.144.989	8.471.000	13.5
2002	1.007.305	10.625.000	9.5
2003	957.418	10.707.000	8.9
2004	919.364	11.344.000	8.1
2005	933.537	12.360.000	7.6
2006	902.247	12.999.000	7
2007	831.335	13.573.000	6.1
2008	750.018	12.937.000	5.8
2009	748.399	12.770.000	5.9
2010	805.525	13.762.000	5.9
2011	802.740	14.876.000	5.3
2012	709.432	15.619.000	4.5
2013	776.555	16.353.000	4.7
2014	956.704	17.125.000	5.6
2015	1.017.050	17.827.000	5.7

Sendikalaşma oranını özel işçiler açısından incelenecek olursa aşağıdaki tabloyla karşılaştırılır.

Tablo: 2. Özel Sektörde Sendikal Örgütlenme

Yıl	TİS Kapsamındaki İşçi Sayısı	Özel Sektörde İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)
1995	437.788	5.584.000	7.8
2002	415.972	7.483.000	5.6
2003	392.881	7.675.000	5.1
2004	401.002	8.510.000	4.7
2005	424.457	9.305.000	4.6
2006	399.656	9.918.000	4
2007	361.430	10.572.284	3.4
2008	315.637	10.019.124	3.2
2009	335.843	9.811.149	3.4
2010	380.218	10.748.388	3.5
2011	420.921	11.776.863	3.6
2012	432.724	12.403.543	3.5
2013	489.287	13.033.416	3.8
2014	627.990	14.056.695	4.5
2015	694.146	14.663.535	4.7

Tablo: 2'de, 1995 yılında özel sektördeki işçi sayısı 5.584.000 iken bu rakam 2015 yılında 14.663.535'e çıkmış, ancak aynı dönemde Toplu İş Sözleşmesi (TİS) kapsamındaki işçi sayısı 437.788'den 694.146'ya çıkmış, sendikalaşma oranı ise %7,8'den %4,7'ye gerilemiştir. Bu durum, Türkiye'deki sendikal hak ve özgürlükler sınırlı olmakla birlikte bu hak ve özgürlüklerin kullanımını da engellendiğini göstermektedir. Buradan hareketle, işçilerin örgütlenme, toplu pazarlık, grev vb. haklarının yasal güvenceye kavuşturulması ve işçilerin bu haklarını özgürce kullanabildikleri bir altyapının tesis edilmesi ve diğer tüm engellerin de kaldırılması sendikal amaç adına gereklidir.

Özel kesimin sendikalaşma oranının analizinden sonra kamu kesimi sendikalaşma oranı analizi yapılacak olursa aşağıdaki Tablo: 3'te bu durum gösterilmiştir (Sabah, 2019).

Tablo: 3. 2002-2018 Yılları Arasında Kamu Görevlilerinin Örgütlenme Düzeyinin Gelişimine İlişkin Sayısal Veriler.

Yıl	Sendika Olabilecek Görevli Sayısı	Üyesi Toplam	Sendika Üyesi Kamu Görevli Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)
2002	1.357.326		650.770	47,95
2003	1.272.267		788.846	62,00
2004	1.564.777		787.882	50,35
2005	1.584.490		747.617	47,18
2006	1.568.324		779.399	49,70
2007	1.617.410		855.463	52,89
2008	1.691.299		931.435	55,07
2009	1.784.414		1.017.072	57,00
2010	1.767.737		1.023.362	57,89
2011	1.874.543		1.195.102	63,75
2012	2.017.978		1.375.661	68,17
2013	2.134.636		1.468.021	68,77
2014	2.270.558		1.589.964	70,03
2015	2.354.314		1.679.028	71,32
2016	2.452.249		1.756.934	71,64
2017	2.431.228		1.684.323	69,28
2018	2.484.580		1.673.318	67,34

Bu tabloda (Tablo 3) sendika üyesi toplam kamu görevli sayısı, 2002-2006 yılları arasında inişli-çıkışlı bir seyir gösterse de, 2002 yılında sendikalaşma oranı %47,95 iken, 2018 yılında bu oran %67,34'e çıkıp, %20'lik bir artış göstermiştir. Özel sektördeki sendikalaşma yüzdesinin, kamu kesimindeki sendikalaşma yüzdesine göre oldukça düşük bir seviyede olduğu gözükmektedir. Bu durum, kamu kesimi için sendikalaşmanın oldukça önemli bir faaliyet anlamına geldiğini göstermektedir.

Ülkemizde işçi sendikalarının genel olarak özelleştirmeye karşı oldukları bilinen bir gerçek olmakla birlikte, kısmen de olsa özelleştirmeyi destekleyen sendikalar da mevcuttur. Sendikaların özelleştirme karşısında verdikleri tepkilere örnek olarak; Öz-Gıda İş sendikasının Temmuz 1993'te "Özelleştirmeye Hayır" diye bir kampanya başlatması ve burada toplumun ekonomik, hukuki ve sosyal yönden altyapısı

hazırlanmadan olası bir özelleştirmenin yıkıcı etkilerinden bahsetmesi verilebilir. Öz-Gıda İş ayrıca, özelleştirme arkasındaki gerçekleri bilmek halkımızın hakkıdır, ancak bu gerçekler gizlenmekte ve elde edilecek gelirin esnafa çiftçiye dar gelirliye verilecek söylentilerinin aslında bir kandırmacadan ibaret olduğunu da belirtmiştir (Anonim, 1993).

Türk Maden İşçileri Sendikası'nın (2012) özelleştirmeye ilişkin görüşleri ise; ülkemizin kamusal üretim değerleri olan KİT'ler yerli-yabancı tekellere gerçek değerlerinin altında satılmaya başlanmış, biz maden sendikası olarak enerji ve maden sektöründe vazgeçilmez olan Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) Etibank gibi işletmelerin özelleştirilmesi halinde, bu durumun işçiler arasında bir örgütsüzleştirilmeye yol açacağını ve daha fazla işsizlik oluşacağını söylemişler, özelleştirme uygulamasının devletin sosyal ve kamusal ağırlığını hafifletmeye ve fonksiyonunun azaltılmasına yönelik girişimler olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Türkiye Yol İş sendikası tarafından yayımlanan bir broşürde ise şöyle denilmektedir (Türkiye Yol İş Sendikası, 1988: 9);

"Özelleştirme politikaları sonucunda bu ülkede yaşayanların yararlandığı sosyal politikalar anlayışının kolaylıkları ortadan kalkacak bunun yerine parası olan yaşasın, parası olmayan ölsün anlayışı başlayacaktır. Özelleştirme politikası yerli ve yabancı tekellerin büyük sermaye ve servet sahiplerinin yararına, işçinin köylünün esnafın ve dar gelirlinin zararındır". Türk Harb-İş sendikasına göre ise; özelleştirme ücret ve sosyal haklara karşı açılan saldırının bir bütünleyicisidir.

Burada bahsedilen özelleştirme karşıtı görüşlere ters düşen, yani özelleştirme hakkında olumlu düşünen Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu'na göre (TİSK): KİT'ler ülkemiz ekonomisinin en büyük sorunlarından biri olup, siyasi yönetim baskısı ve anlayışı altında, devletin ekonomiye müdahalesinin somut bir şeklidir. Bu durum, ekonomide enflasyondan işsizliğe kadar bir dizi soruna neden olmaktadır. Mevcut piyasa koşulları içinde daha çok üretim yapılabilmesi için devletin müdahalesini minimuma indirmeli bunu sağlamaksa, ancak iyi bir özelleştirme programı ile mümkün olabilmektedir (TİSK, 1992: 42).

Bir diğer sendika olan Türk-İş ise özelleştirmeyi, her şeyden önce sosyal devlet ile ilgili bir perspektiften ele almakta, özelleştirmenin sosyal devletin fonksiyonlarını azaltabileceğinin üzerinde durmaktaydı. Bu durumdan başka, Türk-İş özelleştirmeyi sadece sendikalı olarak çalışan işçiler değil tüm işçiler açısından ele alınması gerektiğini de belirtmek istemiştir (TÜRK-İŞ, 1993: 21).

Türk-İş sunduğu raporlarda "KİT'ler ve Özelleştirme" konusuna özel bir önem vermiştir. Türk-İş, KİT'lerin ve satışının ülkemizin gerek ekonomik ve gerekse stratejik açıdan kamu açıklarını finansmanı bütçe açıkları ve özellikle borçların geri ödenmesi vb. durumlar için hiç de uygun olmayan bir başvuru yöntemi olduğunu bildirerek, KİT'lerin satışına oldukça fazla karşı çıkmıştı. Bu düşüncelerden hareketle, Türk-İş'in özelleştirme karşıtı bir eylem içinde olduğu sonucu çıkarılabilir. Türk-İş, özelleştirmeye aslında milli bir değerimiz olan KİT'lerin satışının, hem de düşük bir fiyattan elden

çıkartılmasının, ülke ekonomisinin ilerleyen dönemlerinde ciddi birtakım darboğazlara neden olabileceği ve zararın kaçınılmaz olacağı görüşünü savunuyordu.

Türk-İş bugüne kadar yapılan özelleştirme uygulamalarının işçi çıkartmalarla ve kamu mallarının değerinin çok altında satılması ve özelleştirme işlemleri yapılırken sendikaların görüşlerine başvurulmamasını da anti-demokratik bir hareket olarak nitelemiştir. Türk-İş, özelleştirme işlemlerinde KİT'lerin siyasi etkilerden ve argümanlardan arındırılmasını ve KİT'lerin yeniden yapılandırılmasını, ülke ve çalışanlar açısından çok daha olumlu sonuçlara ulaşılabilmesinin mümkün olduğunu söylemiş ve bununla da özerk bir yönetim, karar özgürlüğü ve çağdaş bir işletmecilik ilkelerinin uygulanmasını istemiştir (Gürol, 1994: 86-87). Türk-İş, KİT'lerden sağlanacak gelirlerin yine KİT'lere kullanılmasını yeni yatırımlar yapılmasını ve teknolojilerin getirilmesini, üretimin artırılmasını tavsiye etmiştir. Türk-İş, özelleştirmeyi geçmişten gelen ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan antlaşmaların bir sonucu olduğunu belirtmekle beraber, özelleştirme yerine KİT'lerin teknolojik yapısının geliştirilmesi ve daha özerk bir yönetime kavuşturulması gerektiğini belirtmiştir (Kılıç, 2005: 36).

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) özelleştirme ile ilgili görüşleriyle ilgili olarak; DİSK'in her şeyden önce bu özelleştirme denilen ekonomik faaliyete her zaman karşı çıkacağını ve savunmayacağını açık-seçik bir şekilde ortaya koyduğu (Budak,1995: 279) 1980'e kadar ki dönemde belirleyici ve en önemli özelliği, devletten bağımsızlığı ve dönem dönem hükümetlerin ötesinde devletle de kavgaya girmesi veya girmeye zorlanması söylenebilir. DİSK 1967–1970 döneminde devletten bağımsız bir biçimde hükümetlerle ve sermayeyle mücadele etti (Koç, 2005: 130). 1971–1974 döneminde devletle uyum içinde çalıştı, 1975-1980 döneminde ise devlet tarafından ciddi bir tehlike olarak algılandı.

DİSK'in devlet ile olan mücadelelerinden biri de özelleştirme alanında olmuştur. DİSK, her şeyden önce "sınıf ve kitle sendikacılığı" anlayışını savunmuş, 12 Eylül Harekâtı çerçevesinde bir duraklama dönemine girmiş ve 12 yıl sonra tekrar faaliyetine başlamıştır. DİSK, işçi hareketlerinin devrimci bir temelde olması gerektiğini belirten ve özellikle özel sektörde örgütlenmiş, mesleki mücadele yanında siyasi mücadelenin de gereği üzerinde durmuştur.

DİSK'in dikkat çekmek istediği nokta; yabancı sermayenin ve yerli kapitalizmin beklentilerine göre çözüm üretildiği düşünülen özelleştirme için, altyapının parlamentonun kapatılmış ve siyasi partilerin dağıtılmış olduğu bir ortamda hazırlandığıdır. DİSK'in özelleştirme hakkında ileri sürdüğü argümanlar arasında, başta KİT'ler olmak üzere diğer kamu alanlarının özel sermayeye bırakılması ve satılmasının çok yanlış bir uygulama olduğu vardır. Yapılan özelleştirmelerin aslında değerinin bir hayli altında olduğu ve bu durumun faturasını da işçilerin ödediğini, özelleştirmeyle etkinlik ve verimliliğin artacağı, ancak gerçeğin pek de öyle olmadığı özelleştirme sonuçlarından maddi ve manevi çıktılarının bunu gösterdiği ve sosyal devlet anlayışının toplumdan uzaklaştırılarak, kayıt dışı ekonominin oluşturulmaya çalışıldığı vb. konular vardır.

DİSK genel hatlarıyla, ülkemizin ve toplumumuzun özelleştirmeye ihtiyacı olmadığını, başka alternatiflerin daha faydalı olabileceğini savunmuş, özelleştirmenin zararlarını anlatan çalışmalar yapmış ve bunları değişik platformlarda anlatmış hatta radyo ve televizyonlarda da söylemiş, özelleştirmenin yerine devletin KİT politikasını reform yapmayı, sosyal devlet anlayışına uygun düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerektiği ve kamu yatırım ve harcamalarını revize edilmesi gibi bir takım alternatifler sunmuştur. Diğer taraftan, özelleştirmenin sadece bir KİT satışı olmadığını ifade eden DİSK, özelleştirme politikalarının aynı zamanda sağlık, sosyal, güvenlik, eğitim gibi alanlardaki devlet hizmetlerinin ortadan kalkması veya gerilemesi, telekomünikasyon ve enerji gibi ülkenin bağımsızlığı için stratejik önemi bulunan alanların da özel kesime devredilmesi olduğu ileri sürülmektedir (Birleşik Metal İş Sendikası, 2000: 9).

DİSK, özelleştirmenin bazı az gelişmiş ülkelerdeki bir egemen sınıfın gelişmiş ülke ekonomi modellerini örnek alarak, kendi ülkelerinde de görmek istedikleri için hükümetlere baskı yapan birer ekonomik düşünceden kaynaklandığını belirtmiştir. Buna bağlı olarak özelleştirmeyi, toplumun önceden şartlandırılarak belli bir kıvama getirilmeye çalışıldığı, KİT'lerle ilgili olarak olumsuz ve asılsız haberlerin servis edilmesi ile KİT'leri finansman ve yönetsel olarak da zor durumda bırakarak özelleştirmenin kaçınılmaz bir uygulamaymış gibi göstermeye çalışılmakta olduğu düşüncesindedir. DİSK özelleştirme uygulamalarında izlenen politikaların da hem toplum hem de KİT'ler ve ekonomi için bir tehlike kaynağı olduğunu hatta kısa dönemli de olsa işsizliğin ortaya çıkacağını ve insanların ekonomik endişeler yaşayabileceğini bildirmiştir. DİSK'e göre özelleştirmenin asıl hedefi; özelleştirmenin sağladığı rantlardan doğrudan yararlanma çabası, sermayenin yeni değerlendirme alanlarına ve daha fazla kâr bölgelerine geçişi ve devletin ekonomik ve kamusal hizmet alanlarından çekilmesi sonucu, "ideolojik savaşın" kazanılması olarak özetlenebilir (DİSK Tarım Orman-Sen, 2005: 259).

DİSK'e göre özelleştirme yerine şöyle bir yöntem izlenebilir: sermaye ve teknolojinin aşınmasına neden olan etkisi kalmamış ekonomi politikalarını bırakıp, işgücü kaynaklarının ve sermayenin daha verimli kullanımına dayalı rekabete açık ve teşvik edici uzun dönemli sanayileşmeyi hedef alan politikalar yapılabilir. Üretim teknolojisinde yenilikçi olmayı ve görev zararlarının zamanında karşılanmasını sağlamalıdır. KİT'lerin yeterince değerlendirilmeyen aktifleri elden çıkarta bilinir ve sağlanan gelir yine KİT'ler için kullanılabilir. KİT'leri daha verimli hale getirmek aslında bir dizi vergi reformundan geçmektedir.

Son olarak HAK-İŞ'in özelleştirme ile ilgili görüşleri hakkında; HAK-İŞ özelleştirmeye karşı çıkmakla hiçbir KİT'in özelleştirilmesinin önüne geçilemeyeceği ve özelleştirme ile yapılan işçi çıkartmalarının engellenemeyeceği (Çelik, 1995: 26) ve sendikaların özelleştirmeye karşı hep birlikte bir mücadele vermesinin ne ekonomi ne de çalışanlar açısından mutlak bir çözüm getiremeyeceği düşüncesinden hareketle (Özçelik-İş, 1999, 112) özelleştirmeye prensip olarak karşı çıkmamakta; ancak özelleştirme yapılmadan önce, özelleştirmenin araştırılmasını, sorgulanmasını, analizinin detaylıca yapılmasını ve

özelleştirme politikalarının yakından izlenmesi gerektiğini ifade etmektedir (Çelik, 1992: 129). HAK-İŞ Başkanı S.Uslu da, "tek yol özelleştirme anlayışına karşı oldukları kadar, her şeye rağmen özelleştirmeye hayır anlayışına da karşı" olduklarını ifade ederek, HAK-İŞ'in özelleştirme ile ilgili bu tavrını bir anlamda "prensip" olarak ortaya koymuştur. Özelleştirme yapılırken, ülke, ekonomi ve kamu yararına politikalar izlenmesi gerektiği; bir siyasi iktidar değişince, hatta bir bürokrat değiştiğinde özelleştirme politikalarında değişmelerin olmaması gerektiği belirtilmekte (Uslu, 1993: 14) ve bu anlamda özelleştirmenin gerçekten faydalı ve başarılı olabilmesi için, öncelikle hukukî, iktisadî, malî ve sosyal altyapının yeterli olmasının gerekli olduğu belirtilmekte ve Türkiye'de özelleştirmenin altyapısının hazır olmadığı görüşü ifade edilmektedir. Bu yüzden, yapılacak bir özelleştirmenin sağlıklı sonuçlanamayacağı ve hatta Türkiye'yi yeni sorunların içine çekebileceği bildirilmektedir. Bu nedenle, diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi, özelleştirme için hukukî, sosyal, siyasal altyapı sağlam bir şekilde inşaa edilmeli ve toplumda bir uzlaşma tesis edilerek işe başlanmalıdır. (Çelik, 1995: 28)

HAK-İŞ'e göre bir başka önemli mesele de, özelleştirmede bir kısım sert olmayan şartlara bağlı kalarak, üretim şartının dikkate alınmamasının ve bu yüzden de şirketleri spekülatif amaçlı satın alanların önünün açılması neticesinde, ülke ekonomisine ilerleyen zamanlarda ağır ve ciddi darbelerin vurulmasıdır. (Çelik, 1995: 29) Böylece, faiz ve rantı ön plana koyan bir sermaye oluşmakta; bu da sermayenin hızla üretimden uzaklaşmasına neden olmaktadır. (Çelik, 1995: 30) HAK-İŞ, özelleştirme uygulamalarıyla ilgili olarak bir değerlendirme yaptığı zaman, özelleştirmenin çalışanlar bakımından iş ve gelir güvencesinin ortadan kalkması ve hatta bu durumdan çalışanların ailelerinin de olumsuz etkilendiği şeklinde sonuçlar doğurduğunu bildirmekte ve bu sonucun doğmasına etki eden faktörlerin en başında da, çalışanlara iş güvencesini sağlayacak yasal düzenlemelerin yokluğunu belirtmektedir. (Çelik, 1995: 24).

Bu anlamda HAK-İŞ'e göre; işçilerin işten çıkarılmalarında da işverenin haklı bir gerekçe göstermesi, bu gerekçesini hukuki olarak ispat etmesi ve işten çıkarmalara yargı denetiminin getirilmesi (Hak-İŞ, 2000: 10), özelleştirme sonrası işçiler ve aileleri için oluşabilecek olası ekonomik olumsuz durumları telafi etme açısından önemlidir. Bu bağlamda iş güvencesinin yokluğu, HAK-İŞ için ciddi bir sıkıntı teşkil etmektedir. HAK-İŞ, başlangıçta özelleştirmeye karşı olmayan ve özelleştirmenin çalışanlara yönelik zararlarına odaklanan bir yaklaşım benimsemiş, ama özelleştirme uygulamaları sonucunda, ülkemizde uygulanan özelleştirme politikalarına yönelik bir tutum değişikliğine de gitmiştir. Bununla birlikte; bu tutum değişikliği, "tam anlamıyla" özelleştirme karşıtı olmayı içinde barındırmaktan uzak bir görüntü çizmektedir.

SONUÇ

1980'lerden günümüze küreselleşme ile birlikte gelen ve genel itibarıyla kamu mal ve/veya hizmetlerinin özel kesime devri veya satışı şeklinde tanımlanan, hatta bazı görüşlere göre devletin ekonomik alandan müdahalesini azaltma veya tamamen kaldırma diye söylenen özelleştirme ve onun

uygulamaları, ülkemizde de gerek ekonomik gerekse siyasi ve sosyal boyutlardan, hükümetler ve toplum tarafından çeşitli açılardan desteklenen veya karşı çıkılan bir iktisat politikası aracı olmuştur. Özelleştirme, ayrıca iktisadi ekoller tarafından da eleştiriye maruz kalmıştır.

Özelleştirmenin, ülkemiz ekonomisi adına faydaları olabilir, ancak bu durumun her açıdan ve daima faydalı olacağını düşüncesinin sağlıklı bir eylem olup olmadığı tartışmaya açıktır. Her şeyden önce kamu kurum ve kuruluşları yabancı sermayenin eline geçebilir ve yeni sahipler çalışanlarını mağdur edebilir. Bu durum, zaten ülkemizde de çeşitli protestolara sahne olmuş ve işçi-işveren ile çalışanların aileleri, özel sektör ve hükümetler karşı karşıya gelmiştir. Örneğin; bugün itibariyle özelleştirilmesi düşünülen 14 adet şeker fabrikasının durumu da büyük tartışmalara neden olmakta ve tarafları karşı karşıya getirerek bir konsensüse ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

Özelleştirmenin, bu gibi olumsuz yanlarına ilaveten; yapısal, süreç aşaması, istihdam ve uygulama sorunları da bulunmaktadır. Uygulama sorunu ile ilgili olarak, özelleştirme durumunda üretim gerektiği gibi olmayacak, örneğin, pancar üreticileri üretim yapmayacaktır. Özelleştirmenin ayrıca kendi içinde de bazı sorunları bulunmaktadır. Ülkemiz ekonomisinin özelleştirmeye yeterince uygun bir zeminde olup olmadığı, olası bir özelleştirmenin işverenler ve çalışanlar açısından doğuracağı sonuçlar, ileride oluşabilecek ciddi sıkıntılar, bütçeye yükleyeceği olası maliyetler ve bu durumun vergilerle telafi edilmeye çalışılması gibi bir dizi engeller oldukça mümkün gözükmektedir. Özelleştirme yerine değişik alternatifler ve/veya iktisadi politikalar, revize çalışmaları ve yeni teknolojilerin getirilmesi uygulamaları yapılabilir.

Son olarak işçi sendikalarının özelleştirme ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesinde; işçi sendikaları genel anlamda istisnalar olmakla birlikte özelleştirmeye karşı olduklarını ülkemizin özelleştirme için yeterli bir düzeyde bulunmadığını, yabancı sermayeye sıcak bakmadıklarını ve ülke ekonomisi adına pek fayda sağlamayacağı konusunda görüş birliği içinde oldukları söylenebilir. Sendikalar, özelleştirme öncesi ve sonrasını da dikkate aldıkları için çalışanların sendikalaşma oranlarını da dikkate almaktadırlar. Özelleştirme sonrası işten çıkarmalar yaşanacak ve eski çalışanlar özel sendikaya geçebilecek ve bu durum sendikaların işçi kayıpları yaşamasına neden olabilecektir. Sendikalar zaten özelleştirmeyi ideolojik bir dış baskı olarak kabul ettikleri için, bu uygulamanın yapılan baskı sonucunda öncelikle çalışanlar ve onların ailelerinde endişelere neden olacağını, çıkarılan işçilerin yeniden iş arama sürecine gireceklerini ve bu durumun zaman kaybı meydana getireceği, ayrıca özelleştirmenin özel sektör tarafından yapıldığı için, özel tekel piyasasının ortaya çıkabileceği ve bunun sonucunda da piyasalarda dengelerin alt-üst olabileceğini belirtmişlerdir. Sendikalar, özelleştirmeye sendikasızlaştırma çabaları olarak değerlendirmekte, sendikasız çalışanların da korumasız ve savunmasız işçiler olduklarını söylemektedirler.

Bu söylenenlerin yanında özelleştirmenin topluma ve çevreye verdiği rahatsızlıklar da gündeme getirilmiş ve böylece toplumsal mücadele hareketi başlatılmıştır. İşçiler ve aileleri özelleştirmeye karşı

endişelerini, yapılan anket ve röportajlarla dile getirmiş ve yetkililerden bu durumun düzeltilmesini istemişlerdir. Ülkemizde özelleştirmenin içinde bulunulan ekonomik ortama ve şartlara hazır olup olmadığının bir stratejisi ve fizibilite çalışması yapılmadan uygulanmaya başlanması, özelleştirmeyi yönetecek politikaların da yetersiz kalması ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Bunun yanında özelleştirme için sadece sendikal mücadele yeterli olmayacak, hukuki ve sosyal boyutla da desteklenmesi gerekmektedir.

Özelleştirmenin oldu-bittiye getirilmesi değil, bu uygulamanın her yönüyle halkın ve demokratik kitle örgütlerinin tartışmasına imkân verecek şekilde masaya yatırılması ve bu doğrultuda karar verilmesinin, büyük fayda sağlayacağı görüşü belirmektedir. Ülkemizde, işsizlik gibi artık kronik hale gelmiş ekonomik bir durum, özelleştirme uygulamasının işten çıkartma ve istihdam azaltma gibi sonuçlarıyla daha da vahim bir hal alabilir.

KAYNAKÇA

Akdış, M. (1994). Dünya da Özelleştirme Uygulamaları ve Türkiye’de 5 Nisan Kararları Sonrası Beklenen Gelişmeler. *Maliye Yazıları Dergisi*, 43: 12-35.

Aksoy, H. D. (2009). *Hizmetlerin Özelleştirilmesi*. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-12.pdf/10.10.2009 Erişim Tarihi: 09.01.2018

Aktan, C. C. (2010a). Kamu Ekonomisinin Rolü Ve Fonksiyonlarının Piyasa Ekonomisine Devredilmesi: Özelleştirme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 100-118.

Aktan, C. C. (2010b). Özelleştirme Uygulamalarında Ortaya Çıkabilecek Başlıca Sorunlar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 2(2): 136-141.

Alper, Y. (1994). *İktisadi Amaçları ve Sosyal Boyutlarıyla Özelleştirme*. Ankara: Sağlık İş Yayınları.

Altıntaş, H. (1997). Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirmenin Mikro ve Makro Etkileri. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 12(13): 37-42.

Anonim (1993). Özelleştirme. *Öz-Gıda İş Aylık Eğitim Dergisi*. 1(2).

Aydoğdu, E. (2013). *Sarı Sendika*, 12/12/13, <https://www.evrensel.net/yazi/70027/sari-sendika>.

Birleşik Metal İş Sendikası (2000). *Özelleştirme Kapsamında Asi Çelik Gerçeği*. İstanbul: Birleşik Metal İş Sendikası.

Brake, J. (2015) *Labour unions rally against privatization*, May 5, 2015, <https://theindependent.ca/2015/05/05/labour-unions-rally-against-privatization/>.

Budak, R. (1995). *Emekçi Seçeneği ve Sendikalar, Özelleştirme Değil Kamulaştırma*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Cevizoğlu, H. (1989). *Türkiye’nin Gündemindeki Özelleştirme*. İstanbul: İlgi Yayıncılık.

- Çakmakçı, A. (2014). İktisat Teorileri Açısından Özelleştirme Nedir Ne Değildir?, <https://www.adenymm.com.tr/iktisat-teorileri-acisindan-ozellestirme-nedir-ne-degildir>, Erişim Tarihi: 11.12.2019.
- Çelik, N. (1992). *Özelleştirme mi Tekelleşme mi*, Ankara: Öz Gıda-İş Sendikası Yayınları.
- Çelik, N. (1995). *Özelleştirme Kapat Kurtul Politikasına Dönüşmemelidir*, Çerçeve, Sayı,13,Ocak-Nisan.
- Çetinkaya, Ö. (2001). *Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Demir, O. (2003). Özelleştirmenin Gerekçeleri ve Engelleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 11-31.
- Dereli, T. (1993). Özelleştirmenin Endüstri İlişkilerine Etkiler. *Basisen Dergisi*,5.
- Dinler, Z. (2013). *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- DİSK Tarım Orman-Sen (2005). Tarım Sektöründeki özelleştirmelerin Bilonçosu.20. Yılında Türkiye'de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu,26-27 Mayıs 2005, Ankara: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayınları.
- DİSK (2018). Akp Dönemi DİSK Raporu, 29 Mayıs 2018, <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2018/05/AKP-D%C3%B6neminde-Emek-DISK-RAPORU.pdf>.
- Ertuna Ö. (1998). *Constraints of Privatization: The Turkish Case*, Working Paper.İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Evrensel Gazetesi, *Özelleştirilen Kuruluşlarda Durum*, 08 Şubat 2000, <https://www.evrensel.net/haber/120217/ozellestirilen-kuruluslarda-durum>.
- Gürol, M. A. (1994). *Bir Sosyal Özelleştirme Yöntemi: Çalışanların Pay Ortaklığı*. Ankara: Hak-İş Yayınları Yayın No:18.
- Hailstones, T. (1982). Analyzing Supply Side Economics: A Symposium. (Ed). *Viewpoints on Supply Side Economics*, Virginia: Reston Publishing Comp. Inc. A Prentice-HallComp.
- HAK-İŞ.(2000). Hak-İş'ten Sezer'e Türkiye 2000 Raporu, *Hak-İş Dergisi*, S.55, Temmuz, s.4-13.
- Implementation Completion Report (SCL-45870) on a Loan in the Amount of US\$250 Million to the Republic of Turkey for a Privatization Social Support Project. The World Bank, June 20, 2006
- Işıklı, A. (ty.). (1994). Özelleştirme Ne İçin? *Toplum ve Hekim Dergisi*, 9(62).
- İktisat Sözlüğü, (2020). Sarı Sözleşme Nedir?, <https://www.iktisatsozlugu.com/tr/nedir/sari-sozlesme/4290#.W2GpqrqhmM8>.

İnançlı, S. ve Yardımcıoğlu F. (2010). Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi, *Prof Dr Aytaç Eker’e Armağan Kamu Maliyesinde Seçme Yazılar*, SAU.

Karlık, R. (2002). *Türkiye Ekonomisi 7. Baskı*, İstanbul: Beta Yayınları

Kılıç, S. (2005). "Açılış Konuşmaları," *20. Yılında Türkiye’de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu*, 26-27 Mayıs 2005, Ankara: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayınları.

Koç, Y. (2005). *Özelleştirme Türkiye’yi Parçalamanın Bir Aracı*. İstanbul.

Kuştepelı, Y. ve Yaprak, G. (ty.). Türkiye’de Makro Ekonomik İstikrar ve Özelleştirme. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2(2).

ÖİB (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı) (2017). *Özelleştirmenin Felsefesi*, <https://www.oib.gov.tr/T%C3%BCrk%C3%A7e/Kurumsal/Detay/Ba%C5%9Fkan/1488872901.html>, Erişim Tarihi: 11.12.2019.

Önder, İ. (1994). *Özelleştirmeye Genel Yaklaşım, Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme*. Ankara.

Özçelik-İş (1999). *9. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu*, Ankara: Özçelik-İş Yayınları.

Özkara, M. (2005). *Devlet Anlayışında Ortaya Çıkan Değişikliklerin Sonucu Olarak VergilemeyeYüklenilenFonksiyonlar*. http://www.alomaliye.com/mehmet_ozkara_devlet_anlayisinda.htm, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

Pichler, P., & Wilhelm, W. (2001). A theory of the syndicate: Form follows function. *The Journal of Finance*, 56 (6), 2237-2264.

Privatization Endeavor in Turkey. (2009). *The Republic of Turkey Prime Ministry Privatization Administration*

Sabah Gazetesi, (2019). *AK Parti döneminde sendikalaşma arttı*, 9.1.2019, <https://www.sabah.com.tr/memurlar/teknik-personel/2019/01/09/ak-parti-doneminde-sendikalasma-artti>.

Saygılı, Ş. & Taymaz, E. (2001). Privatization, Ownersipand Techinal Efficeny- A Study of the Turkish Cement Industry. *Annals of PublicandCooperativeEconomics*,72, s.581-605.

Selamoğlu, A.(1995). *İşçi Sendikacılığının Gücündeki Değişim*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Smith, A. (2006). *Ulusların Zenginliği (1776)*.M. Saltoğlu (Çev.), Ankara: Palme Yayıncılık.

The Morgan Bank (1986). *Privatization Master Plan: Objectives on Privatization*, Republic of Prime Minister State Planning Organization, Newyork

Türk-İş Başkanlar Kurulu’na Sunulan Özelleştirme Raporu, Ankara: Türk-İş Yayınları,1993.

TÜRK-İŞ (1993). *Bakanlar Kurulu’na Sunulan Özelleştirme Raporu*, Ankara: Türk-İş Yayınları.

Türkiye Maden-İş Sendikası, (2012). *Basın Açıklaması*, 29.06.2012, http://www.maden.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=7743.

Türkiye Sağlık-İş Sendikası.(1998). *Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Sağlık-İş Yayınları.

Türkiye Yol İş Sendikası (1988).*Özelleştirme Politikası ve İş Kolumuza Etkileri*, Ankara.

Uslu, S. (1993).*Özelleştirme Paneli*, İstanbul: MÜSİAD Yayınları.

Üzümcü, Z. (2007). *Özelleştirme Politikası ve Türkiye Uygulamalarındaki Etkinliği*. Konya: Selçuk Üniv. S.B.E.

Yavilioğlu, C. & Onur, Ö. (2008). *Assesmentof Privatization in Turkey*, Working Paper, Ankara Üniversitesi.